

російськомовного тексту хітів («А слідом за ним себя подарю я, как сувенир», «Кто-то заодно, но не с нами» тощо), перифрази, порівняння, слова з позитивною семантикою («почесна гостя», «небайдужі горлянки», «меланхолійний сольник», «кулеметні черги», «напівгеніальний зонг-гонг», «бідолашка», «шедевр», «ягідки», «рок-продукт»); плакатні заклики («Дамо ради колораду», «Більше звуку на поля – тра-ля-ля!», «Більше хімікатів на поля»); пародійно-безглузді назви (гурт «Танки на танку», СЕКСПО – суборендне експериментальне колективне сільськогосподарське приватне об'єднання).

Отже, об'єктами висміювання в проаналізованих творах є шаблонність у літературній критиці, штучність рецензій («Пам'ятка критикові-неофіту. Ще про літературну ієрархію» Є. Ігури); спрофанована процедура написання передмов до видань («Віл до вола, кінь – до коня. Якими бувають передмови й навіщо їх пишуть» О. Стусенка); необ'єктивність фейлетоніста, критиканство і невимогливість до самого себе як письменника («Про сучки й колоди, або Про чуже й власне» А. Гая); обмежена, вузька тематика гумористики та сатири («Мудрим бути неможливо!» Б. Косьмій); сучасна естрадна пісня та її виконавці («Тра-ля-ля. На мотив сучасної естради» П. Федотюк). Виразна викривальна функція фейлетону зближує його з пародією, окрім того, тексти позначені публіцистичністю (прямі роздуми, утвердження певної думки, конкретність адресата). Емоційний вплив на читача залежить від неповторної мовно-стилістичної специфіки жанру, майстерного використання засобів за умови дотримання певної художньої міри: іронічних настанов, стилізації (Є. Ігура); епіграми, жартівливої класифікації, трансформації прислів'я (О. Стусенко); «емоційного синтаксису», тобто удавано-схвальних окличних висловів, знижених лексем (А. Гай, Б. Косьмій); інакомовлення, абсурдного сюжетного тла (П. Федотюк). Особливе узгодження змісту і форми фейлетону означає виникнення «авторської суб'єктивно-оцінної модальності» (С. Походня) завдяки опосередкованому висміюванню вад (здебільшого непрямій критиці з елементами неприхованого викриття) та водночас мовній вправності (економії словесних ресурсів, лаконізму). Подальше спеціальне дослідження актуальних фейлетонів та відображених у них тенденцій і явищ поточного літературного періоду є цікавою історико-літературною перспективою; вивчення цього жанру водночас допомагає виявити протиріччя, недоліки, типові негативні явища новітньої літературної доби.

Література:

1. Браеску А. Графоманія і графоманство / Аркадій Браеску // Літературна Україна. – 2007. – 11 жовтня. – С. 3.
2. Гай А. Про сучки й колоди, або Про чуже й власне / Анатолій Гай // Літературна Україна. – 2007. – 29 березня. – С. 4.
3. Іванців В. «Сплітались гени, як сіножать». Круїз у... диліжансі / Володимир Іванців // Літературна Україна. – 2007. – 22 лютого. – С. 3.
4. Ігура Є. Пам'ятка критикові-неофіту. Ще про «літературну ієрархію» / Єлисей Ігура // Літературна Україна. – 2009. – 26 лютого. – С. 8.
5. Колодійчук Є. Чи є у нас гумор? Подумав сатирик і... відклав перо // Літературна Україна. – 1991. – 27 червня. – С. 5.
6. Косьмій Б. Мудрим бути неможливо! / Богдан Косьмій // Літературна Україна. – 2006. – 23 листопада. – С. 7.
7. Літературознавчий словник-довідник / Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І. та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
8. Походня С. И. Языковые виды и средства реализации иронии / София Ивановна Походня. – К. : Наукова думка, 1989. – 128 с.
9. Стусенко О. Віл до вола, кінь – до коня. Якими бувають передмови й навіщо їх пишуть / Олександр Стусенко // Літературна Україна. – 2009. – 19 лютого. – С. 8.
10. Суховецький М. Гламур з попсятиною / Микола Суховецький // Літературна Україна. – 2007. – 28 червня. – С. 6.
11. Федотюк П. Тра-ля-ля. На мотив сучасної естради / Петро Федотюк // Літературна Україна. – 2007. – 12 квітня. – С. 8.

УДК 811.112.2(07)

О. В. Найдюк,

Національний університет харчових технологій, м. Київ

ГЕНДЕРНА ОСОБЛИВІСТЬ ВЖИВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ А. ФУКС «ЗАБОРОНЕНА НІМЕЦЬКО-НІМЕЦЬКА ЛЮБОВ»)

Стаття присвячена проблемам гендерної лінгвістики. На матеріалі твору німецької літератури виявлено та проаналізовано прецедентні феномени в мовлення чоловіка та жінки. Визначено функцію даних прецедентних феноменів.

Ключові слова: гендер, гендерна лінгвістика, мовлення, чоловік, жінка, прецедентний феномен, функція порівняння.

Статья посвящена проблемам гендерной лингвистики. На материале произведения немецкой литературы обнаружено и проанализировано прецедентные феномены в речи мужчины и женщины. Определена функция данных прецедентных феноменов.

Ключевые слова: гендер, гендерная лингвистика, речь, мужчина, женщина, прецедентный феномен, функция сравнения.

This article is devoted to the problems of gender linguistic. The modern linguistic focuses its researches on the principle of the anthropology. Characteristics of linguistic personality become important while studying human in language. Researchers of various sciences focused great attention on the problems of gender in the second half of the XX century. Researches of this question were separated into an independent branch of science – genderology that covers a wide range of issues and numerous scientific fields – gender psychology, gender sociology, gender philosophy. Gender linguistics has a special place among them. Gender linguistics is a scientific branch that studies linguistics in the gender area. Domestic and foreign scholars were engaged in the problems of gender linguistics. Gender issues in linguistics are considered in two ways: a man and a woman depicted in linguistics and differences in their speech. In this article we analyze the usage of precedent phenomena in speech of men and women. Among the tools used in speech in different functions (characterization, compositional, informative, and others), a special place take precedent phenomena. As precedent phenomena, we understand knowledge component, marking and contents of which are well known to members of certain ethnic and cultural communities, relevant and used in cognitive and communicative terms. The understanding of precedent phenomena is based on background and encyclopedic knowledge of the addressee. We analysed some examples and saw that the speech of woman has more precedent phenomena than the speech of man. The precedent phenomena were used in the function of comparison. Communication using precedent phenomena has been successful, as evidenced by further remarks of recipients. Man's speech is clearer, more constructive and effective. Female speech is descriptive, detailed and romantic, at least that was seen in the examples analyzed above.

Key words: gender, gender linguistic, speech, man, woman, precedent phenomena, the function of comparison.

Сучасна лінгвістика фокусує свої дослідження на принципі антропоцентризму. Важливе значення в дослідженні людини в мові набувають характеристики мовної особистості, які визначають її соціальну, культурну та когнітивну орієнтацію в світі. У другій половині ХХ століття дослідники різних наук гуманітарного циклу значну увагу зосередили на проблемах гендерного характеру. Дослідження такого типу відокремилися у самостійну галузь науки – гендерологію, яка охоплює широке коло питань та значну кількість вузько спрямованих наукових напрямків – гендерну психологію, гендерну соціологію, гендерну філософію; особливе місце серед них належить гендерній лінгвістиці [5]. Гендерна лінгвістика – науковий напрям, що вивчає гендер у лінгвістичному просторі. Наприкінці 60х років ХХ століття американським психоаналітиком Робертом Столлером у науковий обіг був уведений термін «гендер», який позначає соціальний та культурний аспект статі. Систематичний аналіз гендерних аспектів мови розпочався лише в середині 1970-х років, проте окремі дослідження мовного зображення статей здійснювалися і раніше. Проблемами гендерної лінгвістики займаються вітчизняні та зарубіжні науковці [2; 3; 4; 6; 7].

Гендерна проблематика в лінгвістиці розглядається в двох аспектах: як чоловік та жінка зображені в лінгвістиці та чи є відмінності у їхньому мовленні [10].

Метою нашої статті є аналіз прецедентних феноменів у мовленні чоловіка та жінки. Для досягнення поставленої мети слід розв'язати наступні завдання: 1) виявити прецедентні феномени у жіночому та чоловічому мовленні; 2) проаналізувати дані прецедентні феномени; 3) охарактеризувати особливості вживання виявлених прецедентних феноменів. Для проведення даного дослідження ми обрали твір А. Фукс «Заборонена німецько-німецька любов».

Характер мовленнєвого спілкування, його стратегія, тональність високою мірою залежать від гендерних (англ. gender – рід) (соціостатевих) й комунікативних статусів учасників спілкування. <...> Жінки, як правило, перевершують чоловіків у всьому, що стосується мови (дівчатка починають раніше говорити, мають багатший словниковий запас, утворюють складніші й різноманітніші речення); вони більше схильні до кохання, прихильніші, емоційніші. Чоловіки ж більш інтернальні, частіше є лідерами; їхня самооцінка залежить від успіхів у сфері предметної діяльності, стабільніша і загалом вища від жіночої.

Чоловічий стиль спілкування – активний і предметний, але водночас змагальний і конфліктний. Для чоловіка зміст спільної діяльності важливіший, ніж індивідуальна симпатія до партнера. Чоловіче спілкування відрізняється емоційною стриманістю. Жінки вільніше й повніше (зокрема вербально) висловлюють свої почуття й емоції, у них виникає потреба ділитися з кимось своїми переживаннями; вони також здатні до співпереживання [1, с. 112–113].

Звичайно слід додати також вікові, соціальні, освітні та інші чинники, які впливають на будь-яке мовлення. Серед засобів, які використовуються в мовленні у різних функціях (характеризації, номінації, порівняння, сюжетно-композиційній, інформативній та інших), особливе місце займають прецедентні феномени. Під прецедентними феноменами (ПФ) ми розуміємо, компонент знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний і використаний у когнітивному й комунікативному плані. Розуміння текстів, що містять ПФ ґрунтується на фонових й енциклопедичних знаннях адресатів. <...> Знаки ПФ характеризуються значним інформаційним обсягом, подібні до символів. Типами ПФ є ім'я (індивідуальне ім'я відомої людини, персонажа твору, артефакту); ситуація (значима подія, яка реально відбувалася в житті етносу й цивілізації); текст (відомий твір, актуалізований в інших текстах, повернення до якого керуване механізмами інтертекстуальності). <...> ПФ можуть мати універсальний і національно-специфічний характер (прикладом першого є світові війни, політичні події, катаклізми; відомі цілому світові люди й герої творів, кінофільмів; твори скарбниці світової літератури тощо) [9, с. 492–493]. До ПФ ми відносимо також прецедентні висловлювання – репродукований продукт мовленнєвої і мисленнєвої діяльності; закінчена і самодостатня одиниця, яка може бути, а може і не бути предикативною; складний знак, сума значень компонентів якого не рівна його змісту. Семантика прецедентних висловлювань пов'язана не лише з контекстом, ситуацією, але й фоновими знаннями мовців. Серед прецедентних висловлювань слід виділити такі: фразеологізми, прислів'я, приказки, крилаті вислови й інші стійкі мовленнєві формули [8, с. 65].

Герої твору Анетти Фукс «Заборонена німецько-німецька любов» (Історія одного кохання між Сходом та Заходом) Рената та Вольфганг борються за своє кохання, долаючи політичні перешкоди Західної та Східної Німеччини. На нашу думку, персонажі цього твору є однаково освічені (Рената – учителька математики, яка працює в банку, Вольфганг – лікар), майже однолітки, люди однакового соціального статусу, що й зумовило наш вибір для дослідження.

Простежимо використання ПФ у мовленні на прикладах.

1) *In der Gemäldegalerie des Zwingers betrachteten sie interessiert eine von Rubens gemalte Frau mit fülligen Körperformen. «Schönheit ist eine relativer und sehr individueller Begriff, scheint mir», begann Renate. «Heutzutage könnte diese Frau nicht Miss Germany im Schönheitswettbewerb werden.» Erneut betrachteten beide die üppigen Formen der Frau am Springbrunnen. «Woran denkst du gerade?» fragte Renate ihren Begleiter.*

«An eine Patientin, die ich gestern in der Klinik aufgenommen habe.»

«Wieso? War sie besonders schön?»

«Nein, das nicht, aber besonders fett. Die Rubensfrau von 160 kg musste sich auf einer Bahnhofswaage wiegen, da unsere Waagen nur ein Gewicht bis 150 kg anzeigen» [1, s. 10].

Наведений діалог відбувається в картинній галереї Цвінгер в Дрездені перед картиною Пітера Пауля Рубенса «Вірсавія біля фонтану» (1635). Ми зрозуміли це з детальних підказок автора: *von Rubens gemalte Frau mit fülligen Körperformen, die üppigen Formen der Frau am Springbrunnen*, так як власне назви картини немає, тобто це є невербальний прецедентний феномен, який використовує авторка цього твору Анетта Фукс (жінка).

Розглядаючи невербальний ПФ картину Рубенса, Рената вживає прецедентне ім'я (ПІ) *Miss Germany*, яке асоціюється з конкурсом краси, де вибирається найгарніша дівчина країни. Англійський правопис засвідчує інтернаціональність цього титулу, загальновідомість не лише в Німеччині, але й у цілому світі, а дане ПІ належить до універсально прецедентних. У висловленні Ренати, як реакції на картину Рубенса, дане ПІ демонструє інше розуміння краси, як такої, що вимагає відтворення на картині. Дівчина, яка отримує титул *Miss Germany* – це, в першу чергу, стрункість, жодного зайвого кілограму, вишуканість та елегантність, цього не скажеш про жінку з картини Рубенса (*gemalte Frau mit fülligen Körperformen, die üppigen Formen der Frau*). Вольфганг, дивлячись на картину «Вірсавія біля фонтану», вживає ПІ *Rubensfrau*, але на відміну від Ренати, не для порівняння розуміння краси в період Рубенса і сьогодення, а для порівняння з пацієнткою, яка була у нього на прийомі. Це порівняння ґрунтується не на красі («*Wieso? War sie besonders schön?*»), а на масі тіла обох жінок («*Nein, das nicht, aber besonders fett.*») Продовжуючи цю тему, Вольфганг, навіть, припускає, де потрібно важитись

жінці з такою великою масою тіла (*sich auf einer Bahnhofswaage wiegen*) і чому (*da unsere Waagen nur ein Gewicht bis 150 kg anzeigen*).

Даний приклад показує, як дві людини: чоловік і жінка, дивлячись на одну й ту ж річ, в даному випадку картину Пітера Пауля Рубенса «Вірсавія біля фонтану», звертають увагу на різні речі (красу і вагу), вживають різні ПІ (*Miss Germany* та *Rubensfrau*) і вбачають різні проблеми (*Heutzutage könnte diese Frau nicht Miss Germany im Schönheitswettbewerb werden. i Die Rubensfrau von 160 kg musste sich auf einer Bahnhofswaage wiegen, da unsere Waagen nur ein Gewicht bis 150 kg anzeigen*).

2) «*Ich wünsche, wir wären auf einer Insel, wo wir uns Tag und Nacht lieben könnten, so oft wir es nur wollen. Keine Vorschriften, keine Fragen, keine Kontrollen ...*», *brach Renate das Schweigen*.

«*Zwei Menschen allein auf einer Insel ... hm, fernab von jeglicher Zivilisation, in völliger Abhängigkeit voneinander, da zeigt sich, wieviel eine Liebe wert ist*», *sagte Wolfgang nachdenklich*.

«*Da hast du sicherlich recht*», *bestätigte Renate*, «*ich stelle mir das interessant vor – du als **Robinson** und ich als **dein weiblicher Freitag**. Ich würde jeden Tag das Wild, das du erlegt hast, über dem Feuer grillen. Du wärst Jäger, Stammeshäuptling und Medizinmann in einer Person. Ich wäre deine ständige Beraterin und würde mich außer mit dem Kochen auch mit der Aufzucht von Ziegen und anderen Haustieren beschäftigen. Außerdem müsste ich uns von Zeit zu Zeit neue Kleidung aus Tierfellen nähen, für dich einen Lendenschutz, für mich einen Minirock*», *schwärmte sie*.

«*Hört sich nicht schlecht an*», *sagte Wolfgang interessiert*. «*Eine Insel kann ich dir leider nicht bieten, aber vielleicht können wir auch so den Alltag zusammen erleben. Ich könnte für ein paar Wochen zu dir nach Dresden kommen*».

«*Nach Dresden? Man wird uns zusammen sehen. Und wer soll deine Einreise beantragen?*» [1, s. 23]

Приклад 2 демонструє цілком природну ситуацію, коли закохані хочуть бути разом, утекти від суспільства і побути на самоті. Рената, намагаючись уявити себе із Вольганом на безлюдному острові, про що свідчить вживання речень в умовному стані, використовує прецедентні імена *Robinson* та *dein weiblicher Freitag*. Ці ПІ є універсально-прецедентними і апелюють до твору Д. Дефо «Життя і незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» (1719р.), який належить до світової скарбниці літератури і добре відомий більшості людей. Рената, пристосовуючи ситуацію з твору до своєї, називає себе *weiblicher Freitag*. Вольфганг абсолютно підтримує своєю кохану, проте він не мріє, він реально дивиться на ситуацію (*Eine Insel kann ich dir leider nicht bieten*) і намагається вирішити її дійсним на цей час способом: побути разом у Дрездені (*Ich könnte für ein paar Wochen zu dir nach Dresden kommen*).

3) *Ein dumpf klingender Schlag erschreckte Renate. Frau Jadus war gerade dabei, ihren Schreibtisch von lästigen Fliegen zu befreien. Auf der Jagd nach weiteren Insekten dieser Art spähte sie im Raum umher, näherte sich Renates Schreibtisch, um dort ein körperlich vereintes Fliegenpärchen zu erschlagen. Gezielt schlug sie zu, so dass beide Insekten leblos auf dem Schreibtisch lagen*.

«*Haben Sie kein Herz?*» *fragte Renate*.

«*Meinen Sie mich?*» *fragte Frau Jadus erstaunt zurück*.

«*Ja, Sie meine ich. Ist Ihnen bewusst, dass Sie soeben ein Liebespaar getötet haben?*»

«*Ich fürchte, Sie werden langsam komisch. Die Liebe zu Ihrem Wolfgang scheint Sie sentimental zu machen*».

«*Romeos und Julias Liebe endete auch tragisch*», *sagte Renate nachdenklich, worauf Frau Jadus nur mit dem Kopf schüttelte und die Jagd nach den lästigen Eindringlingen fortsetzte*. [1, s. 134].

Жінки відрізняються від чоловіків, а закохані жінки відрізняються від незакоханих. Яскравим прикладом цього є приклад 3. Рената у всьому бачить любов і, використавши універсальні ПІ *Romeos und Julias Liebe* з трагедії Вільяма Шекспіра «Ромео та Джульєтта» (1595), здійснює апеляцію до прецедентної ситуації. Героїня твору сказала ці слова у ситуації, яка зовсім не має відношення до того, що описував В Шекспір. Хоча, провівши паралель між світом людей і світом комах, ми бачимо, що трагічний кінець буває і у тих, і у інших. А, взявши до уваги той період історії, ми вбачаємо символічність випадку: люди як комахи, яких могла знищити система, у якій вони жили, не дивлячись ні на любов, ні на будь-що інше. Рената, як ніхто інший відчувала загрозу їхній з Вольфаном любові з боку двох держав, не відміну від любові Ромео та Джульєтти, де на заваді стала ворожнеча між сім'ями. Змінюються часи, проте не змінюються проблеми, вони переносяться в іншу площину і не змінюється кохання.

На декількох прикладах ми побачили, що героїня твору Рената частіше звертається до прецедентних феноменів, ніж Вольфганг. У нашому дослідженні герої твору вживали ПІ для порівняння. Комунікація з використанням прецедентних феноменів була успішною, про що свідчать подальші репліки реципієнтів. Чоловіче мовлення більш чітко, конструктивне і результативне, а жіноче – описове, деталізоване, романтичне, принаймні це ми побачили в проаналізованих вище прикладах.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні прецедентних феноменів у мовленні різних вікових груп.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: Підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Беляева Ю. А. Речь и речевое поведение мужчин и женщин / Ю.А.Беляева. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www/hclub.cluster.sgu.ru/linguistics/14.html
3. Гапова Е. И. Антология гендерных исследований / Е. И. Гапова, А. Р. Усманова. – Минск : Пропилеи, 2000. – 140 с.
4. Горошко Е. И. Языковое сознание: гендерная парадигма / Е. И. Горошко. – Москва; Харьков : ПД «ИНЖЕК», 2003. – 437 с.
5. Дегтярнова Т. Особливості жіночого мовлення в гендерному аспекті (на матеріалі англійської, української та російської мов) / Т. Дегтярнова. // Вісник СумДУ. – 2004. – № 1 (60). – С. 46–52.
6. Земская Е. А. Особенности мужской и женской речи / Е. А. Земская, М. А. Китайгородская, Н. Н. Розанова // Русский язык в его функционировании (Под ред. Е. А. Земской и Д. Н. Шмелева) – Москва, 1993. – С. 90–136.
7. Кириллина А. В. Лінгвістичні гендерні дослідження / А. В. Кириллина // Вітчизняні записки. – 2005. – № 2. – С. 112–132.
8. Красных В. В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В. В. Красных, Д. Б. Гудков, И. В. Захаренко, Д. В. Багаева. // Вестник МГУ. Сер. 9: Филология. – 1997. – № 3. – С. 62–75.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 716 с.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/гендерна_лінгвістика

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Fuchs A. Verbotene deutsche – deutsche Liebe: Geschichte einer Liebe zwischen Ost und West / A. Fuchs. – Berlin : Frieling, 1996. – 174 s.